

TEMPERAMENT, TEMPERAMENT TIPLARI

Jurayev Hasan Sodiq o'g'li

Shaxrisabiz Davlat Pedagogika Instituti talabasi

Choriyev Xusniddin Musurmon o'g'li

Shaxrisabiz Davlat Pedagogika Instituti talabasi

Annotatsiya. Temperament – odamning individual xatti-harakatlarini ifodalab turuvchi tug'ma va turg'un psixofiziologik xususiyatlar yig'indisi. Temperament tug'ma va o'zgarmasdir. Inson qaysi temperament egasi bo'lsa, umrbod o'sha temperamentda qoladi. Temperament tafakkur darajasi yoki insoniylik fazilatlariga qarab ham bo'linmaydi. Shu bois ham barcha temperament vakillari ichida iqtidorli va iqtidorsiz, ilmi va ilmsiz, vijdonli va vijdonsiz kishilarni uchratish mumkin.

Kalit so'zlar: Temperament, Xalerik Flegmatik, Melanxolik, Sangvinik

Аннотация. Темперамент-совокупность врожденных и устойчивых психофизиологических особенностей, выражающих индивидуальное поведение человека. Темперамент врожденный и неизменный. Каким бы темпераментом ни обладал человек, он останется с этим темпераментом на всю жизнь. Темперамент также не делится в зависимости от уровня мышления или человеческих качеств. Поэтому среди представителей всех темпераментов можно встретить одаренных и бездарных, образованных и необразованных, добросовестных и недобросовестных.

Ключевые слова: темперамент, холерик флегматик, меланхолик, сангвиник

Annotation. Temperament is a set of innate and stable psychophysiological features that express individual human behavior. Temperament is innate and unchangeable. No matter what kind of temperament a person has, he will remain with this temperament for the rest of his life. Temperament is also not divided according to the level of thinking or human qualities. Therefore, among representatives of all

temperaments, one can find the gifted and the untalented, the educated and the uneducated, the conscientious and the unscrupulous.

Keywords: temperament, choleric, phlegmatic, melancholic, sanguine

Kirish

Temperament (lot. temperamentum - qismlarning bir-biriga munosabati) - shaxsning individual psixologik xususiyatlari majmui. Temperament lotincha «temperamentum» degan soʻzdan olingan boʻlib, uning maʼnosi «aralashma» demakdir. Temperament (lot. temperamentum - “mutanosiblik”, “qismlarning toʻgʻri nisbati”) – inson psixik jarayonlarining barqaror dinamik xususiyatlari yigʻindisi: surʼat, ritm, intensivlik.

Temperament faoliyatning mazmunli emas, balki dinamik jihatlari bilan bogʻliq. Temperament psixik jarayonlarning tezligini, hissiy sohaning barqarorligini, irodaviy harakat darajasini belgilaydi. Psixologiyada temperamentga taalluqli individual dinamik xususiyatlar oʻrtasida muayyan darajada tafovut bor, ular orasidagi farqlarni ajratib koʻrsatish maqsadida quyidagicha belgilar kiritiladi va oʻziga xos tarzda tavsiflab beriladi

Asosiy qisim

Favqulotda temperamentning bir xil xususiyatlari motiv, psixik holat va hodisalardan farqli oʻlaroq, aynan shu shaxsning oʻzida, uning turli faoliyatlarida, muomalasida ifodalanadi. Temperament xususiyatlari tabiiy shartlanganlik omiliga taalluqli boʻlganligi tufayli inson hayoti va faoliyatining (umrining) davomida yoki uning muayyan bir boʻlagida (ta'sirga beriluvchanligi sababligidan qat'iy nazar) barqaror, oʻzgarmas va mustahkamdir. Yakkahol shaxsga dahldor temperamentning turli xususiyatlari oʻzaro bir-biri bilan gʻayriqonuniy ravishda birlashgan boʻlmasdan, balki ular oʻzaro bir-biri muayyan qonuniyat asosida mujassamlashib, xuddi shu xususiyatlar uning tiplarini tavsiflovchi oʻziga xos tuzilmani vujudga keltiradi. Psixologiya fanida temperament xususiyatlari deganda, alohida bir shaxsning psixik faoliyati dinamikasini belgilovchi psixikaning barqaror, oʻzgarmas individual-tipologik xususiyatlari majmuasi tushuniladi. Mazkur xususiyatlar turli shakl va mazmunga ega boʻlgan motivlarda, psixik holatlarda, maqsadlarda, faoliyatlarda nisbatan oʻzgarmas temperament tipini tavsiflovchi tuzilmani tashkil qiladi. Temperament toʻgʻrisidagi dastlabki ta'limotni yunon olimi Gippokrat (eramizdan oldingi 460 - 356 yillarda yashagan) yaratgan boʻlib, uning tipologiyasi to hozirgi

davrgacha qo'llanilib kelinmoqda. Gippokrat ta'limotiga muvofiq har bir insonda shu to'rt xil suyuqlik mavjud bo'lib, uning bittasi ustuvorlik kasb etadi. Mazkur aralashma (lotincha temperamentum)lardan qaysi biri salmoqliroq bo'lsa, shunga qarab insonlar temperament jihatdan farqlanadilar.

Xolerik . Bunday turdagi insonlar uchun doimiy ravishda doimiy ravishda izlanishda davom etadilar, ular o'tirishga qodir emas, tinchlik va barqarorlik ular uchun juda zerikarli. Amaliy sotsializm, qat'iyatlilik va qat'iylik xolerikka juda ko'p erishishga yordam beradi, ammo murossasiz va qat'iyatlilik barcha do'stlar bilan qolishga yo'l qo'ymaydi. Shuning uchun ular ko'plab dushmanlar va hasadgo'y odamlar. Xolerik bilan aloqa qilish, uning juda qattiq xushomadgo'yligi haqida eshlashingiz kerak. Agar u ovozi ko'targan yoki oyog'ini muhrlab qo'ysa, bu faqat sizning samimiy g'azabingiz emas, balki his-tuyg'ularning yorilishi.

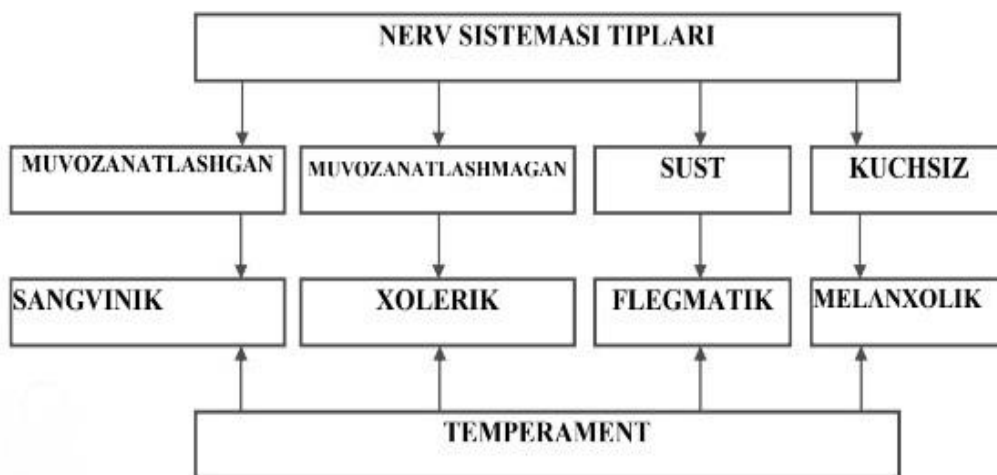
Sanguine . Har qanday vaziyatga moslasha oladigan haqiqiy diplomatlar. Bunday odamlar janjalni yaxshi ko'rmaydilar va o'zlarining aylanish yo'llarini tanlashni afzal ko'rishadi. Demak, ular deyarli dushmani yo'q, ular hammasi ijobiy munosabatda. Biroq, sanguini xarakterga ega bo'lgan belgilar ba'zi bir yuzaviylik bilan tavsiflanadi, ular titanik harakatlarni talab qilmaydigan biror narsani tanlashni afzal ko'rishadi. Aqlsiz odam bilan muloqot hech qanday muammo tug'dirmaydi, shunchaki uning hamma odamni xushnud etish istagini eslayman, shuning uchun u uni buzishi mumkin bo'lgan vaziyatlardan qochadi.

Flegmatik . Ushbu mo'tabar odamlar odamlar xolerik kishilar kabi qat'iyatli, lekin ular ancha himoyalangan va sabr-toqatli. Flegmatik to'qnashuvlar hamma yo'llar bilan qochib ketadi, lekin ular hech kimning bo'yniga o'tirishiga yo'l qo'ymaydi. Bu odamlar e'tiroz qilmaydi, faqat boshqalarga e'tibor bermasdan, tanlangan yo'nalishni ta'qib qilishda davom etadilar. Bunday odamni o'zi tashqariga chiqarish juda qiyin va buni qilishning hojati yo'q, ularning g'azabi halokatli. Flegmatik bilan aloqa qilish, tez reaksiyalarni kutmasligingiz kerak, u mavjud emas. Va hech qachon o'zingizni ostiga bog'lab qo'yishga harakat qilmang, bu faqatgina g'azablanishni keltirib chiqaradi.

Melanxolik . Juda zaif odamlar, ularni xafa qilishlari mumkin. Odatda sog'lig'i yomon, lekin har doim ham yomon ahvolda emas, balki haqiqiy kasalliklar sabab bo'ladi. Ular tez-tez chuqur baxtsizliklar his qilishadi va bu e'tiqodni sindirish juda qiyin. Hech kimga o'xshamaslik kabi mantiqiy tuyg'ular paydo bo'lishi mumkin, siz yaxshiroq tasalli topa olmaysiz. Bunday kishilar bilan muloqotda bo'lish uning zaifligini hisobga olish kerak, shuning uchun u boshqalarga qaraganda ko'proq

maqtovg'a va dalda olishga muhtoj. Ammo siz uni doimiy shikoyat uchun ayblay olmaysiz.

1-Jadval

Xulosa.

Temperament — bu insonning psixik faoliyati va xulq-atvorining dinamik tomonlarini belgilab beruvchi, tug'ma va barqaror bo'lgan individual psixologik xususiyatlar majmuasidir. U insonning harakat sur'ati, hissiy barqarorligi, irodaviy faolligi kabi jihatlarida namoyon bo'ladi. Temperament inson faoliyatining mazmuni emas, balki qanday tezlikda, qanday holatda kechishini belgilaydi.

Psixologiyada temperament xususiyatlari shaxsga xos tarzda namoyon bo'lib, u hayot davomida deyarli o'zgarmaydi. Yunon olimi Gippokrat to'rt xil temperament tipini ajratib ko'rsatgan: **xolerik, sanguinik, flegmatik va melanxolik**. Har bir tipga xos bo'lgan jihatlar shaxsning faoliyatida, muloqot uslubida, hayotga munosabatida aks etadi.

Foydalanilgan addabiyotlar ruyxati:

1. **Gippokrat.** (e. avv. 460–370 yillar) — Temperament haqidagi ilk ta'limot muallifi. Uning asarlarida to'rt xil tana suyuqligi asosida temperament turlari bayon etilgan.
2. **Ilyin E.P.** – *Psixologiya temperamenta* (Temperament psixologiyasi). Sankt-Peterburg, Piter nashriyoti, 2002. — Temperamentning fiziologik asoslari va psixologik xususiyatlari haqida chuqur tahlil berilgan.

3. **Nemov R.S.** – *Psixologiya: Uchebnik dlya studentov pedagogicheskix vuzov.* Moskva, 1995.
— Pedagogik psixologiya doirasida temperamentning o‘rni va ahamiyati yoritilgan.
4. **Asqarova G’.** – *Psixologiya.* Toshkent, O‘zbekiston, 2006.
— O‘zbek tilidagi umumiy psixologiyaga oid darslikda temperament turlari va ularning ta’rifi berilgan.
5. **Sharipova M.** – *Pedagogik va yosh davrlar psixologiyasi.* Toshkent, «O‘qituvchi» nashriyoti, 2010.
— Temperamentning bolalar va o‘smirlar rivojidadagi ahamiyati haqida ma’lumotlar mavjud.
6. **Atkinson R. L., Atkinson R. C. va boshqalar.** – *Psixologiya: Asosiy tushunchalar.* Toshkent, 2004.
— Psixologiyaning klassik konsepsiyalari asosida temperamentga oid qismlar mavjud.
7. **Eysenck H.J.** – *The Structure of Human Personality.* London, 1970.
— Temperament tipologiyasi va shaxs xususiyatlari o‘rtasidagi bog‘liqlik haqida fundamental asar.
8. **G‘oziyev E.** Ummumiy Psixalogiya 2002